

SOSYO-KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA GEREDE (KRATEIA) HANLAR BÖLGESİ'NİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Çiğdem Belgin DİKMEN¹, Ferruh TORUK²

¹Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, cbelgin.tipi@bozok.edu.tr

²Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ferruhtoruk@yahoo.com

Özet

Tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği etmiş ve İpek Yolu üzerinde bir konaklama merkezi olarak konumlanmış Gerede; Osmanlı döneminde (18-19. yüzyıl) debbağlık, tarakçılık, tiftik ipliği üreticiliği ve dericilik gibi mesleklerinin yaygın olduğu, Müslüman-ve Gayrimüslim nüfusun birlikte yaşadığı, kapalı ekonomiye sahip bir yerleşimdir. Yerleşimde 19. yüzyılda yapılmış olan hanlar Gerede'nin bölgenin en kalabalık ve aktif ticari yerleşim alanlarından biri olduğunu göstermektedir. Günümüzde kentleşme, gelişen teknoloji, değişen yaşam biçimi ve artan göç olgusu bu zanaat kollarının sürdürülmesini olanaksız hale getirmiş, Gerede'de Osmanlı döneminde yapılan hanlar işlevlerini kaybetmiştir. Bu çalışmanın amacı Gerede'de mekânsal yapı değişikliklerini irdelemek, Gerede kent merkezinde yer alan hanların korunması ve bölge ekonomisini canlandıracak biçimde işlevlendirilmesine yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma kapsamında Gerede kent merkezinde yapılacak çalışmalar ile kentsel sit alanı içinde kalan hanlar bölgesinin mekânsal özellikleri tartışılmış, korunması önerilen hanlar bölgesinin dericilik, tarakçılık ve saraciye gibi zanaat kollarının bölgede var olan turizm potansiyelinin canlandırılmasına ve bölge ekonomisine katkı sağlanmasına etkileri sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik, hanlar bölgesi, kentsel koruma, koruma imar planı, Gerede

IN THE CONTEXT OF SOCIO-CULTURAL SUSTAINABILITY EVALUATION OF GEREDE (KRATEIA) INNS

Abstract

Gerede is a settlement which host to various civilizations in the historical process and located on the Silk Road as an accommodation centre and common that the profession as leather, mohair yarn production and has Muslim and non-Muslim population living together closed economy during the Ottoman period (18-19. century). Gerede seems to be one of the most crowd and active commercial and residential area with inns in the 19th century. Today, urbanization, developing technologies, changing lifestyles and increasing migration made it impossible to sustain this crafts as a result of that, the inns have lost functions during in the Ottoman period. This study aims to examine spatial structure changes of the inns and to presentation suggest to revive the economy of the region and to develop recommendations for preservation and reuse these buildings which are located in the Gerede city centre. In this context of this study will discussion of the spatial structure of registered buildings together the inns arrangements in Gerede city centre and to dispute for renew and to perform of the tourism potential and profession as leather, mohair yarn production.

Key Words: Socio-cultural sustainability, the inns region, urban preservation, conservation zoning plan, Gerede

1. GİRİŞ

Tarihsel süreçte çeşitli uygarlıklara ev sahipliği etmiş ve İpek Yolu üzerinde bir konaklama merkezi olarak konumlanmış Gerede, İç Anadolu bölgesini Batı Karadeniz bölgesine bağlayan geçiş alanı üzerindedir. Osmanlı Döneminde 18. ve 19. yüzyılda Müslim ve gayrimüslim nüfusun birlikte yaşadığı ve kapalı ekonomiye sahip olan Gerede'de debbağlık, kalaycılık, tarakçılık, tiftik ipliği üreticiliği ve dericilik gibi mesleklerinin yaygın olduğu bilinmektedir. Kentsel sit alanı olarak koruma altına alınan Gerede merkezinde günümüze ulaşan cami, mescit, türbe, han, arasta, hamam, çeşme ve saat kulesi gibi yapılar bulunmaktadır. Söz konusu yapılardan 19. yüzyıla

* II. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu ISBS-2015 de sunulmuş bildirden üretilmiştir.

tarihlenen hanların varlığı yerleşimin bu dönemde bölgenin en kalabalık ve aktif ticari alanlarından biri olduğunun kanıtıdır. Aynı yüzyılda yerleşimin sosyal ve ticari hayatını ve ekonomisini canlandıran debbağlık, kalaycılık, tarakçılık, tiftik ipliği üreticiliği ve dericilik gibi zanaat kolları günümüzde kentleşme, gelişen teknoloji, değişen yaşam biçimi ve artan göç olgusu ile sürdürülememiş, bunun doğal sonucunda Gerede’de yer alan hanlar da işlevini kaybettiğinden, Osmanlı döneminde aktif olan yerleşim önemini yitirmiştir.

Bu çalışmanın amacı; Gerede kent merkezinin tarihsel süreçte mekânsal yapı değişikliklerini irdelemek, koruma imar planı ile bu yapıların korunması ve bölge ekonomisini canlandıracak biçimde işlevlendirilmesine yönelik öneriler geliştirmektir. Çalışma kapsamında; Gerede kent merkezinde yapılacak çalışmalar ile kentsel sit alanı ve buradaki tescilli yapılardan hanların mekânsal özellikleri tartışılmış, korunması önerilen hanlar bölgesinin dericilik, tarakçılık ve saraciye gibi zanaat kolları ile bölgede var olan turizm potansiyelinin canlandırılmasına ve bölge ekonomisine katkı sağlanmasına etkileri sorgulanmıştır.

2. SOSYO-KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Toplumların gelecek yüzyıllarda var olabilmelerini amaçlayan anahtar bir kelime olarak yerel ve küresel ölçekte kabul gören sürdürülebilirlik kavramı, yapıların sosyal ve kültürel boyutlarıyla tanımlanmasını önemsemekte ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine vurgu yapmaktadır [1]. Sürdürülebilirlik kavramı; yapıların birbirleri ile etkileşim halinde, birbirlerini tamamlar ve tanımlar nitelikteki ekolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları ile tanımlanması gerektiğini savunmakta [2, 3] ve yaşanılabilir çevrelerin oluşturulabilmesi için fiziksel, ekonomik, ekolojik, kültürel ve sosyal sistemlerin yeniden yapılanmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda ekolojik sürdürülebilirlik, kaynakların ve ekosistemin korunmasına; ekonomik sürdürülebilirlik, kaynakların uzun dönem kullanılabilirliğine ve kullanım bedellerinin düşük olabilmesine; sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik ise insan sağlığını, konforunu sağlayan ve sosyal, kültürel değerlerin korunmasına yönelik stratejileri kurgulayan ilkelere dir.

Kültür; tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde yaratılan maddi ve manevi değerler ile bu değerlerin yaratılmasında ve gelecek nesillere iletilmesinde kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevreye egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlanmaktadır [4]. *Güvenç*’e göre kültür; belli bir topluluğun kişiden kişiye veya toplumsal iletişim; etkileşim yoluyla sürdürdüğü ve bireye kazandırdığı; maddi, zihinsel, yaşam tarzı ve dünya görüşü bütünleşmesi olup varlık nedeni ve sonucu çevreye uyarlanma, giderek çevreyi kendi kuramsal amaçları doğrultusunda değiştirme olgusu ve sürecidir [5]. *Tural* toplumun tarihsel süreçte yaşanan dönem ve gereksinimlerle, bilinçli bir şekilde, anlamlı ve zengin bir sentez oluşturması ve bu birikimin sistemli veya sistemli şekilde nesilden nesile aktarılmasını kültür olarak tanımlarken [6], *Weisler* toplumun yaşam tarzının ifadesini kültür olarak görmektedir [7]. Kültüre yönelik bu tanımlardan yararlanılarak toplumun tarihsel süreçte geçmişe ait düşünce geliştirerek, birikimle ürettiği [8] maddi ve manevi değerlerin bütünü olarak tanımlanabilecek kültürün; toplumun bilgi ve deneyimlerini, tarihini, yaşam biçimi ve kimliğini yansıttığı söylenebilir.

Sosyal ve kültürel sürekliliğin sağlanabilmesi ve kültürel birikiminin gelecek nesillere aktarılabilmesi, geçmişin işaret ve simgelerinin kuşaklar boyunca taşınabilmesine bağlıdır [9]. Sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kavramı günümüzde tarihi, kültürel ve geleneksel mimari özellikler taşıyan yapıların doku ve çevreyi oluşturan tüm elemanlarla bir bütün olarak korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını öngörmektedir. Bu amaçla korunacak yapıların mekânsal yapısı, plan şemaları, yapı sistemleri ve yapı malzemelerine ilişkin yazılı ve görsel bilgilerin belgelenmesi, korumaya yönelik politikaların belirlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

3. SOSYO-KÜLTÜREL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAPSAMINDA GEREDDE (KRATEİA) HANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kültürel mirasın, kültür değerlerimizin korunması ve bir bütün olarak gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir görevdir. Tarihsel süreçte kenti oluşturan toplumların birbirleriyle kültürel etkileşim içinde sürdürülen kültürlerini yansıttıkları mekânlar oluşturdukları görülmektedir. Gelişen teknoloji, değişen yaşam biçimi ve göç olgusu bazı zanaat kollarının sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyebilmekte ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesini güçleştirmektedir. Öte yandan geçmişte bu işlevlerin gerçekleştirildiği kültür mirasımızı oluşturan yapılar sosyal ve toplumsal yaşamdaki değişiklikler, koruma bilinci ve politikalarının yetersizliği gibi nedenlerle özgün işlevleri ile kullanılmamakta ve giderek yok olmaktadır [10]. Bu bağlamda toplumsal yaşamın ve sosyal yapının biçimlendirdiği yerleşimler ile bunları oluşturan yapıların süreç içinde yaşam biçimindeki değişikliklerden etkilendikleri söylenebilir. Bu etkileşim bazen debbağlık, tarakçılık, tiftik ipliği üreticiliği, dericilik ve saraciye gibi zanaat kollarının yok olmalarına neden olurken, kimi zaman da günümüz konfor koşullarını ve kullanılabilirliğini sağlaması

neredeysen olanaksız görülen ve özgün işlevini yitiren yapıların korunmasını ve yaşatılmasını güçleştirmektedir. Günümüzde yok olma tehdidi altında olan zanaatlarımızın yaşatılması ve sosyal ve kültürel değerlerimizin göstergesi olan mimari mirasımızın özgün veya uygun bir işleyle korunması; kaynakların, sosyal ve kültürel değerlerin, geleneksel yaşam biçiminin gelecek nesillere aktararak sosyo-kültürel sürdürülebilirlik sağlanması için stratejiler üretilmektedir [11].

Kültürel birikimimizin yansıması olan yapıların korunmuşluk düzeyi; toplumların sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik karakteri kadar, gelişmişlik seviyelerinin de göstergesi olarak görülmektedir. Kentleşme, nüfus artışı, toplumsal ve sosyal yapının ve buna koşut olarak yaşam biçiminin değişmesi kültürel mirasımızı oluşturan, geçmişimize tanıklık eden yapıların ve bunların oluşturduğu fiziksel çevrenin biçimini değiştirebilmektedir. Kentlerin fiziksel yapısının değişmesine neden olan bu süreç kültür varlıklarımız arasında önemli yer tutan yapıların işlevlerinin ve özgün karakterlerinin korunmasını, kullanılmasını da güçleştirmekte, bunun doğal sonucu olarak söz konusu yapılar varlığını sürdürmemektedir. Gerede kent merkezinde, kentsel sit alanı içinde kalan ve 19. yüzyıla tarihlenen hanların sosyo-kültürel sürdürülebilirlik kapsamında korunması ve gelecek nesillere özgün işlevleri ile aktarılması önemlidir.

3.1. Gerede'nin Tarihsel Gelişimi

Gerede'nin M.Ö. 3. yüzyılda *Cressa* veya *Krateia* adıyla Paphlagonnia'nın bir kenti olduğu tahmin edilmektedir. Gerede'nin ilk kuruluş yeri henüz tam olarak tespit edilememişse de, kentin Gerede Ovası'nın kuzeyinde Esentepe etekleri üzerine kurulduğu sanılmaktadır. Bu dönemde doğu ticaret yolu üzerinde bir sınır kenti olan Gerede; Galatlar, Bithynia Devleti, Roma ve Pontus Krallığı egemenliği altına girmiştir [12, 13]. Roma İmparatorluğu'nun son döneminde ve Hıristiyanlığın ilk evresinde Bithynia başta olmak üzere Gerede dahil Hıristiyanlık egemen kılınmaya çalışılmış, bir piskoposluk merkezi konuma getirilmiş ve İstanbul Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. Bizans İmparatorluğu sonrasında Türklerin hakimiyetine geçen Gerede, Anadolu Selçuklu Devletini oluşturan eyaletlerden biri olmuştur. Gerede'nin bir dönem (1354) Moğolların kolu olan İlhanlıların uç beyliği olarak kaldığı, 14. yüzyılın ilk yarısında ise Osmanlı Devleti ile Candaroğulları arasında el değiştirdiği bilinmektedir. 17. yüzyılda Bolu ile birlikte Gerede kentini de ziyaret eden *Evliya Çelebi* ve *Katip Çelebi*, Bolu Sancağı'na bağlı bir subaşılık olan yerleşimi mahalleleri, cami, tekke, han, hamam, çok sayıda dükkân ve mahalleleri ile tanımlamakta ve bıçakçılık ile debbâğlığın yaygın olduğunu ifade etmektedir [14]. 19. Yüzyılda kente gelen İngiliz kökenli *Morier* buranın çok miktarda deri fabrikalarına sahip, dükkânları ve pazarları ile iyi görünümü bir Türk yerleşimi olduğunu söylemektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra Gerede, Bolu'ya bağlı ilçe konumuna gelmiştir. Kentin tarihsel süreçte İpek Yolu üzerinde bir konaklama merkezi olduğu; zaman içerisinde İpek Yolu'nun önemini yitirmesiyle birlikte bölgenin de kapalı ekonomi içinde yerini aldığı ve halkının buna bağlı olarak sınırlı üretim ile hayatını sürdürdüğü söylenebilir [12, 13].

3.2. Ekonomik, Sosyal ve Mekânsal Yapı (18.-19.yüzyıl)

Gerede ve çevresinin ekonomik, sosyal ve mekânsal yapısını etkileyen parametreler; demografik, ticari veriler, iş olanakları, göç ile yerleşimin yaşadığı yangın ve depremler olarak tanımlanabilir. Burada 1830-1839 yılları arasında Müslim ve gayrimüslim nüfusun var olduğu, 1844-1899 yılları arasında gayrimüslim nüfusun oldukça azaldığı ve yerleşimin neredeyse tümünün Müslümanlardan oluştuğu, 1831-1888 yılları arasında ise gayrimüslim nüfusun görece olarak arttığı görülmektedir [15, 16]. Cumhuriyet döneminde özellikle 1950'li yıllardan sonra nüfusunda azalma görülmektedir. Bunun sebepleri arasında yerleşimin 1450 m. rakımı ve çevresinin ormanlarla kaplı dağlık alanlarla çevrili olması, tarımsal alanların giderek azalması sonucu yaşanan göç olgusu, yerleşimin deprem kuşağında olması sayılabilir [17]. Avrupa ve Rusya'dan 18.-19. yüzyıllarda gelen doktorların burada yetişen endemik bitkileri araştırdıkları [15, 18], yerleşimde üretilen tiftik, yağ ve peynir gibi hayvansal ürünlerin, Gerede yakınında (Mengen'de) yetişen sebze ve meyvelerin yanı sıra yerleşimde kemik ve ağaçtan üretilen tarak, çorap, eldiven gibi ürünlerin Gerede'de pazara çıkarıldığı bilinmektedir [18, 19]. 19. yüzyılın sonlarına doğru çevresindeki ormanlardan elde edilen kereste ve ahşap ürünlerin Gerede ekonomisi için önemli bir gelir kaynağı olduğu görülmekte ve bu dönemde yerleşimde yirmiden fazla hanın bulunduğu bilinmektedir [16, 17, 20]. Yerleşim 19. yüzyıldan günümüze varlığını sürdüren *Kabiller*, *Orta*, *Seviller*, *Kitirler* mahallelerine ek olarak adını bölgede yaşayan demirci esnafından adını alan *Demirciler Mahallesi* ve yeni açılan *Dayıoğlu* ve *Yeni Mahalle* ile toplam 7 mahalleden oluşmaktadır. Bunlar arasında Gerede'de hane sayısı, nüfus ve ekonomik güç açısından en iyi durumda olan mahallenin Demirci olduğu söylenebilir [16]. Bu çalışmaya konu olan hanlar, yerleşimin en eski mahallelerinden *Kitirler Mahallesi* sınırları içindedir [13]. Aynı yüzyılda önemli iş kollarının başında debbâğlık, kalaycılık, tarakçılık, dericilik, değirmen ve dükkân işletmeciliği gibi zanaat kollarının yaygın olduğu ve 19. yüzyıl

ortalarında mevcut 187 hanenin % 64.71'inin bu faaliyetlerden birini yürüttüğü bilinmektedir. Bu durum zanaat kollarında ihtisaslaşma olduğunu göstermektedir. Günümüzde Gerede, merkezle birlikte ayakkabı, kemer, çanta başta olmak üzere saraciye ürünleri için ham deri tabakalanan 125'e yakın deri fabrikası ile Türkiye'deki deri ihtiyacının % 35'ini karşılamaktadır [21]. İlçe merkezinde 19. yüzyılda ekonomiye katkı sağlayan 289 hane reisinin % 65'inin sanat ve ticari faaliyetlerde bulunduğu gözlenmektedir. Ekonomiye en çok katkıda bulunan meslek grubu içerisinde % 81 oranı ile debbağların yer alması, debbağcılığın 19. yüzyılda ileri bir seviyede olduğunu göstermektedir. Debbağlık Gerede tarihinde çok eskilere dayanan bir uğraştır. Çeşitli yerlerden toplanan deriler debbağhanelerde işlenerek yurdun birçok yerine satılmakta ve böylece ilçe ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Kaynaklara göre ekonomiye en çok katkıda bulunan meslek grubunun % 81 oranı ile debbağlık olduğunu ifade etmektedir. 1888 tarihli Kastamonu Salnamesinde 15 debbağhanenin bulunduğu, burada işlenen derilerin kösele ve sahtiyan olarak pek çok yere satıldığı belirtilmesi ilçede bu meslek kolunun ileri konuma geldiğinin de bir göstergesidir [16, 21]. Farklı tarihlerdeki Kastamonu salnamelerinden, 1844-1896 yılları arasında Gerede merkezinde sayıları giderek artan dükkânların olduğu anlaşılmaktadır [20, 21]. Gerede'de geçmişte aktif olan bazı zanaat kolları günümüzde neredeyse yok olmuş, bu zanaatların yürütüldüğü hanların işlevsiz kaldığından yok olma riski ile karşı karşıyadır.

3.3. Gerede Hanlar Bölgesi

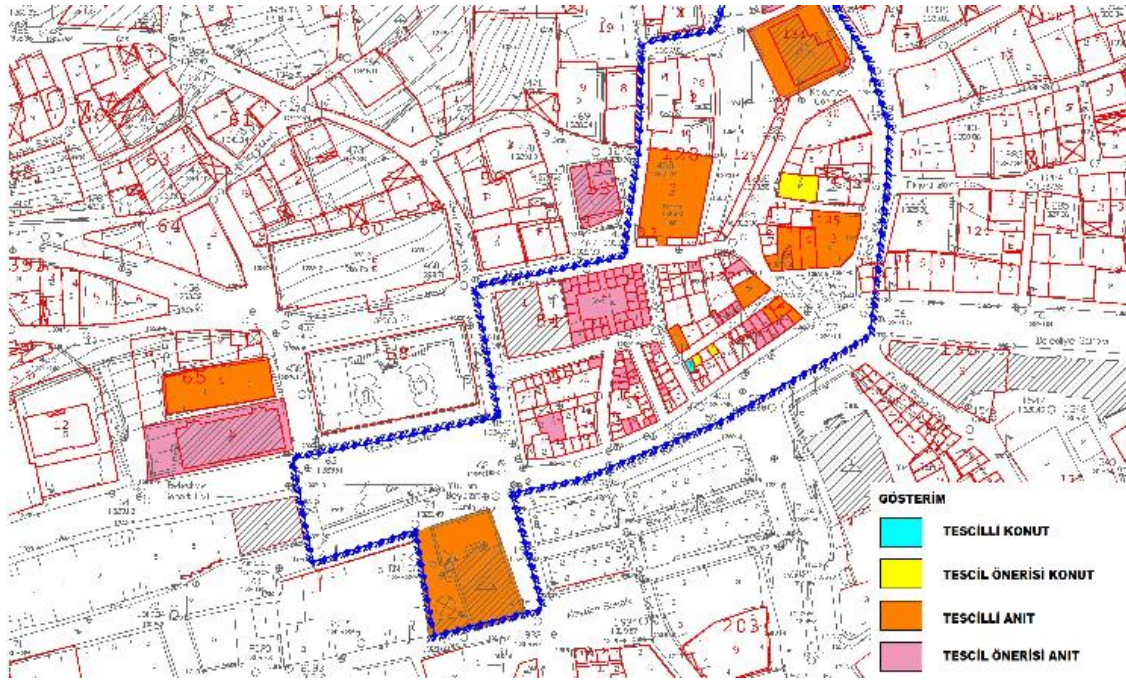
Homojen yapıya sahip kent merkezi ile *Seviller, Kabiller, Demirciler, Kitirler* ve *Orta* mahallelerinde 18. ve 19. yüzyıllara tarihlenen cami, türbe, hazire gibi dini yapıların yanı sıra saat kulesi, çeşmeler, hamamlar ve hanlar gibi anıtsal yapılar bulunmaktadır (Tablo 1). Gerede kent merkezinde hanlar bölgesi olarak tanımlanan alan, Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 18.07.2013 tarih ve 812 sayılı kararı doğrultusunda 32, 54, 56, 57, 125, 126, 127, 128, 130 ve 131 no'lu adaların Kentsel Sit Alanı olarak ilanına karar verilmiştir. Hanlar bölgesi olarak tanımlanan alanda, yukarıda anılan adalar ile sit sınırı içinde yer alan 13 ve sit sınırı dışında kalan 12 yapı olmak üzere toplam 25 yapı tescil edilmiştir. Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenen 25 yapıdan 4'ü günümüzde kısmen konaklama amaçlı kullanılmakla birlikte, farklı işlevlerle varlıklarını sürdüren hanlardır [Vezirhan, Deli Molla (Hüseyin Avni Aydemir) Hanı, Hacı İpek Hanı ve Kiliseli Tüccar Hanı]. Tescilli hanlar ve Hacı İpek Hanı'na bitişik konumu nedeniyle tescillenen 3 dükkân dışında Kentsel Sit Alanı için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında tescilli önerilen 35 yapıdan 1'i handır (Adı Bilinmeyen Han) (Fotoğraf 1, Çizim 1).

Tablo 1. Gerede Merkez ve Mahallelerde Bulunan Yapılar

Mahalle	Yapı Adı	Yapım Tarihi	Korunacak Anıtsal Yapılar
Seviller	Şeyh Halil Efendi Türbesi (Aşağı Tekke Türbesi)	1844	1 Türbe 1 Hazire 2 Cami 3 Çeşme
	Aşağı Tekke Cami	1843	
	Aşağı Tekke Cami Haziresi	1843	
	Çataklı Camii	19. yüzyıl sonu	
	Çataklı Çeşmesi	19. yüzyıl sonu	
	Mehdi Çeşmesi	1696	
Kabiller	Boyacı Pınar Çeşmesi	19. yüzyıl sonu	1 Türbe 1 Cami 1 Hazire 3 Çeşme
	Şeyh Abdullah Efendi Türbesi (Yukarı Tekke Cami Yanı)	1850	
	Yukarı Tekke Cami (Kabiller Cami)	1850	
	Yukarı Tekke Cami Haziresi	1850 ler	
	Yukarı Tekke Cami Çeşmesi	19. yüzyıl sonu	
	Figani Baba Çeşmesi	19. yüzyıl sonu	
Demirciler	İlyas Pınarı Çeşmesi	19. yüzyıl sonu	1 Türbe 2 Cami 3 Çeşme
	Şeyh Hüseyin Efendi Türbesi	19. yüzyıl sonu	
	Şeyh Hüseyin Efendi Cami	19. yüzyıl sonu	
	Hacı Emin Efendi Cami	19. yüzyıl sonu	
	Hacı Ahmet Ağa Çeşmesi (2 adet)	1792	
Kitirler	Karapınar Çeşmesi	1824	5 Han 1 Hamam 1 Saat kulesi 3 Çeşme
	Tüccar Hanı	1800	
	Hacı İpek Hanı	1898	
	Deli Molla (Hüseyin Avni Aydemir) Hanı	1898	
	Vezirhan	1899	
	Yukarı Hamam	1875	
	Adı Bilinmeyen Han	19. yüzyıl sonu	
	Saat Kulesi	1882	
	Hacı İpekoğlu Çeşmesi	1844	
	Oruçlar Çeşmesi	19. yüzyıl sonu	
Hacı Ayenler Çeşmesi	19. yüzyıl sonu		
Orta	Bosnalı Çeşmesi	1824	1 Çeşme

Fotoğraf 1. Gerede Kentsel Sit Alanı Genel Görünüm [22]

Çizim 1. Gerede Kentsel Sit Alanı İçinde Kalan Tescilli ve Tescili Önerilen Yapılar [23]

Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Tarafından Tescillenen Yapılar

Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenen ve tümü Kitirler Mahallesi sınırları içerisinde kalan yapılar Vezirhan, Deli Molla (Hüseyin Avni Aydemir) Hanı, Hacı İpek Hanı ve Kiliseli Tüccar Hanı ile Ada 126 Parsel 12, 13, 14 ve 15’de yer alan ve Hacı İpek Hanı’na bitişik konumdaki dükkânlardır.

Vezirhan (Ada 125 Parsel 3)

Kitirler Mahallesi Veziroğlu Sokak No 10’da yer alan yapı, batı yönünde Deli Molla Hanı ile bitişiktir. Yapının Deli Molla Hanı’nın yetersiz kalması nedeniyle 1899’da inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Hanın alt katları dükkân ve depo, üst katı ise kahvehane olarak kullanılmaktadır. Günümüzde kent müzesine dönüştürmek istenilen yapının her kemer gözü, Deli Molla Hanı’nın alt katında olduğu gibi, dükkân olarak ayrılmıştır. Köşe ve çap bir parselde konumlanan, iki katlı taş malzeme ile inşa edilen hanın çatının üst örtüsü kırma çatı olup, üzeri Marsilya tipi kiremit ile kaplanmıştır. Üzeri sıvalı ve beyaz boyalı hanın Atatürk Bulvarı’na bakan güney yönünde alt kattaki dükkânlara giriş sağlayan büyük açıklıklara karşın, güneydoğu ve doğu yönündeki pencere ve kapı açıklıkları küçüktür. Üst katın güney cephesinde taş konsollarla desteklenmiş bir çıkma mevcuttur. Çıkmanın alt seviyesinde değişik formda dairesel taş panoların içlerinde ve köşelerde bağımsız şekilde yıldız, rumi ve palmet motifleri tüm yüzeyi doldurmaktadır. Vezirhan güney cephesinde yer alan çıkmayı alttan destekleyen taş konsol yüzeyinde (her iki yanda) koşum takımlarının da işli olduğu at figürü oldukça detaylıdır. Bundan başka konsolun kat silmesi ile birleştiği noktalarda bir palmet yer almaktadır (Fotoğraf 2, 3).

Fotoğraf 2. Vezirhan (Ada 125 Parsel 3) [22]

Fotoğraf 3. Vezirhan Güney Cephesi Çıkma Detayları (Ada 125 Parsel 3) [22]

Üst kat planı 19. yüzyıl konutlarının plan anlayışındaki gibi dış sofalı planlanmıştır. Güneydoğu yönünde alt kattaki pencerelerin ortasında yer alan ve pencerelerden daha alçak olan kapının her iki yanında birer pencere mevcuttur. Bu pencerelerin açıklıkları güney yönüne kıyasla daha küçüktür. Aynı yönde üst katta yer alan dar pencereler ise ikili gruplanmıştır. Hanın doğu cephesinde alt katta geniş açıklıklı kemerli kapının bir yanında üçlü gruplanmış demir parmaklıklı dar, kemerli pencereler, diğer yanında ise dikdörtgen formda küçük ve alçak bir pencere yer almaktadır. Ortası sabit kemerli kapı açıklığının sol ve sağ tek kanatlı ahşap kapıdır. Kapının iki yanında yarım daire kesitli taş sütunlar, sütun başları ve kapı kemerinin kilit taşında çiçek motif görülmektedir. Üst katta ise aynı biçim ve ölçüde dört adet pencere yer almaktadır. Yapının oldukça sade olan kuzey cephesinde alt katta ortada alt seviyeden başlayan, kemerli, taş söveli, demir kanatlı ve tek kanatlı küçük bir kapı, üst katta ise ortada kapının üzerine gelecek şekilde ikili gruplanmış iki adet pencere, sağında ve solunda birer adet pencere bulunmaktadır. Bu kapının depo olarak kullanılan alt katta kuzey yönündeki odalara mal aktarımı için açılmış olabileceği söylenebilir. Yapının güney, güneydoğu, doğu ve kuzey yönlerinde yer alan pencere ve kapılar (dükkân kapıları hariç) taş söveli, kilit taşlı ve tek kanatlıdır.

Vezirhan'ın güney, güneydoğu, doğu cephelerindeki kat silmeleri taş malzemeden yapılmıştır. Aynı cephelerde köşelerde de düşey taş elemanlar yer almaktadır. Hanın üst katında poligonal bir cephe anlayışının olduğu söylenebilir. Yapının güney cephesinde her kemer gözünde kemerli bir ya da çift pencere yer almakta iken, alt katta

kemerli giriş kapısının batısında ise kemerli üçlü pencere mevcuttur. Üst katın girişi, çift kanatlı sivri kemerli bir kapı ile güney cephenin ortasından sağlanmaktadır. Yapının üst katında ahşap bir merdivenle ulaşılan yaklaşık kare forma sahip mekân Deli Molla Hanı'nda olduğu gibi kahvehane olarak kullanılmaktadır. Sofanın tavan ve göbeği 19. yüzyıl çıtalama ahşap tekniğinin güzel örneklerindedir. Hanın alt katının dükkân olarak kullanılmayan bölümün hana gelen kişilerin binek ve yük hayvanlarının kaldığı ahır olarak kullanıldığı rivayet edilmektedir. Sofanın güney cephesinde yer alan ve çıkmadan gelen ışığı içeri veren ikili gruplanmış kemerli pencere duvar derinliğince açılmıştır. Sofanın doğu duvarında duvar boyunca uzanan bir ocak yer almaktadır. Günümüzde hanın üst katının kahvehane olarak kullanılması nedeniyle ocak kapatılmıştır. Üzerinde süsleme unsurları bulunmayan ocağın, handa kalan kişilerin yemek pişirme, ısınma vb. ihtiyaçlarını karşıladığını düşünülmektedir. Vezirhan kendisinden bir yıl önce yapılmış olan Deli Molla Hanı gibi taş malzeme ile inşa edilmiştir. Ancak özellikle kemer pencerelerin aralarında bulunan boşluklardaki sıvaların dökülmüş kısımlarından, yapının bazı yerlerinde tuğla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hanın ne zaman restore edildiği bilinmekle birlikte, restorasyon öncesine ait ancak tarihi tam olarak bilinmeyen fotoğraflardan dış cephelerinin sarıya boyandığı görülmektedir.

Deli Molla (Hüseyin Avni Aydemir) Hanı (Ada 125 Parsel 4, 5, 6)

Kitirler Mahallesi Veziroğlu Sokak No 10'da yer alan hanın inşa tarihini gösteren bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak kaynaklardan H1316/M1898 yılında Hüseyin Avni Aydemir isimli yerel bir tüccar tarafından inşa edilmiş olduğu öğrenilmektedir [20]. Vezirhan ile bitişik konumda olan ve günümüzde alt katları ticarethane, üst katları depo vb. amaçlarla kullanılan yapı, iki katlıdır ve taş malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının Atatürk Bulvarı'na bakan güney cephesinin alt katındaki her bir kemer gözü, günümüzde dükkân (taksi, berber, saatçi ve kahvehane) olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 4. Deli Molla Hanı ve Vezirhan Genel Görünüm (Ada 125 Parsel 4, 5, 6) [22]

Hanın güney cephesinde altta batı yönünde iki adet çıkma altında, doğu yönünde birer adet kemer gözü bulunmaktadır. Alt kattaki dükkânlara ait doğramalar geniş açıklıklıdır ve farklı renkte eloksal alüminyum ve demir malzeme kullanılmıştır. Güneybatı cephesinde üst katta üç, çıkmada iki, güneydoğu cephesinde ise iki adet kemerli pencere bulunmaktadır. Hanın üst katına batı cephesindeki bir kapıdan girilmekte ve dar, birbirine demirler ile tutturulmuş taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Üst katın bir kısmı günümüzde kahvehane olarak işlevlendirilmiştir. Bu katta yer alan çıkmanın (cumba) üçgen alınlığında ve çıkmanın alt kısmında taştan bir yıldız kabartmasının yanı sıra, kare taş panolar içerisinde yıldız, stilize edilmiş geometrik motifler ve bitkisel motifler bir arada bulunmaktadır. Kemerlerin dış kesimi ince bir yiv ile çevrilmiş olup, üst kesimindeki kilit taşı ise kemer yüzeyinden dışa doğru taşmaktadır. Çıkmanın ön cephesi (güney) iki basık kemerli pencere açıklığına sahip iken, Kiliseli Tüccar Han'a bakan batı cephesi sağır, doğu cephesi de Vezirhanı ile bitişik nizamdır. Çıkma alt kesimi taş konsollarla desteklenmektedir. Bu konsolların ön yüzeyinde oturan aslan figürleri dikkati çekmektedir. Çıkmanın ön yüzünde ise taş rozetlerin içlerinde değişik stilde bitkisel motifler yer alırken, çıkmanın her iki yanında yer alan yüzeylerde süsleme bulunmamaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Deli Molla Hanı Çıkma Altı Süslemeleri (Ada 125 Parsel 4, 5, 6) [22]

Hanın üst kısmı, dış sofalı 19. yüzyıl konut planlarını hatırlatmaktadır. Kemerli pencereler tek kanatlı ve ahşaptır. Yapı yüzeyinde yer alan çeşitli tabela ve kablolar han ile kentsel dokunun niteliğini ve estetiğini bozmaktadır. Bundan başka, dükkân kullanımlarında gereksinim duyulan ocak, soba bacaları, TV çanakları gibi bazı ekler, yapı görüntüsünü olumsuz etkilemektedir. Yapının üzerinde görüntü kirliliği oluşturan eklentiler; yapının süslemeleri ve tüm detayları ile algılanmasını engellemektedir. Deli Molla Hanı'nın üst katına çıkılan merdivenden; ortasında bir göbeği bulunan ahşap tavanlı sofaya, sofadan da batı yönünde açılan geniş bir mekâna geçilmektedir. Hanın alt katında dükkân olarak kullanılan mekânlarda, cephede var olan her bir kemer gözünün beşik tonoz örtülü olduğu görülmektedir. Kemer genişliği ile sınırlandırılmış dükkânlarda yapılan tadilatlar, zaman içerisinde kemerlerin özgün formlarının değişmesine neden olmuştur. Han, üst kat ve cephe mimarisi, ufak değişikliklere rağmen günümüze özgün şekilde taşınması ile yapıldığı 19. yüzyıl şehir içi hanlarının genel mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Hacı İpek Hanı (Ada 127 Parsel 10)

Kitirler Mahallesi Tüccarlar Sokak No 13'de yer alan hanın doğu cephesi Deli Molla Hanı'na, güney cephesinde bulunan dükkânlar ise Atatürk Bulvarı'na yönelmiştir. Hanın girişi doğu yönünde olup, Deli Molla Hanı ile Hacı İpek Hanı arasında son yıllarda düzenlenmiş, park amacıyla kullanılan sert zemin alana bakmaktadır. Girişin üzerinde yer alan H 1316/M 1898 tarihi hanın, muhtemelen bu tarihte yapıldığını düşündürmektedir. Adının nereden geldiğine yönelik bir kayıt bulunmamasıyla birlikte hanın Hacı İpek adında birisi tarafından inşa ettirilmiş veya bu isimde bir tüccar tarafından işletilmiş olduğu düşünülmektedir. Yerinde yapılan incelemelerden ve literatür araştırmalarından taş temel üzerine yığma teknikle yapılan yapının günümüze kadar herhangi bir onarım görmediği anlaşılmaktadır. İki katlı yapının sundurma çatısı, özgün halinde alaturka kiremittir; ancak çatı üzerinde yer alan kiremitlerin büyük bir çoğunluğunun eksik olduğu, bu kısımların yer yer oluklu levhalar ile tamamlandığı, var olan kiremitlerin durumunun ise nitelikli görünmediği söylenebilir. Oldukça bakımsız olan çatı, özellikle bölgenin aldığı yağış miktarı düşünüldüğünde, acil onarıma ihtiyaç duymaktadır. Yapının özellikle doğu cephesinde derin çatlaklar olduğu görülmektedir. Bunların dışında kirpi saçak şeklinde olan duvar saçak birleşimleri de bakım gerektirmektedir. Yerel halk tarafından aktarılan hanın alt katının bir kısmının ahır olarak kullanıldığı bilgisine rağmen, bu birim yerinde tespit edilememiştir. Hacı İpek Hanı'nın alt katları günümüzde dükkân olarak kullanılmaktadır, depo amaçlı kullanılan üst katlara ise doğu cephesinde yer alan geniş, kemerli, ahşap, çift kanatlı giriş kapısından ulaşılmaktadır. Hanın alt katı doğu-batı yönünde boşaltılmış, burada açılan boşluk ile doğu yönünde parka, batı yönünde ise Atatürk Bulvarı'na paralel olan sokağa geçit oluşturulmuştur (Fotoğraf 6). Batı cephesinde penceresiz olan alt kata karşın; üst katta doğu cephesi pencereleri ölçülerinde, sıralı tekli pencereler mevcuttur. Sıvaları neredeyse tümüyle dökülmüş bu cephe doğu cephesinden daha bakımsızdır. Yapının doğu cephesinde geçit sağlayan açıklığın sağ ve sol yanında dükkânlar yer almaktadır. Dükkânların geniş açıklıklı camekânları, farklı renkte eloksal alüminyum ve demirdir. İki katlı olan hanın doğu giriş cephesi üst katında, sağ ve sol tarafta olmak üzere dörder adet kemerli pencere yer almaktadır. Bu pencerelerin bazıları giyotin, bazıları ise tek kanatlıdır. Ancak pencerelerin çok yıpranmış olması nedeniyle özgün pencere tipi anlaşılamamaktadır. Yapının üst kesimi profilli bir saçakla sona ermektedir. Doğu cephesinde saçakların ve sıvaların oldukça kötü durumda olduğu görülmektedir. Sıvalar üzerine ve duvar saçak birleşimlerine dikkatle bakıldığında; kalem işi tekniğinde yapılmış, geometrik desenli (çan, ince sarkıtlar içeren) süslemeler söve ve kilit taşlarında fark edilmektedir (Fotoğraf 7).

Fotoğraf 6. Hacı İpek Han Doğu Cephesi ve Batı Cephesindeki Geçit (Ada 127 Parsel 10) [22]

Fotoğraf 7. Hacı İpek Han Doğu Cephesi Süslemeler(Ada 127 Parsel 10) [22]

Hanın altında doğu-batı yönündeki geçitten geçilerek alt katta kuzey cephesinde yer alan bir kapıdan günümüzde kahvehane olarak kullanılan mekâna girilmektedir. Yapının alt kat odalarından biri olan kahvehanenin tavanı ahşap kaplanmış ve yağlıboya ile boyanmıştır. Kahvehanenin kuzeydoğu köşesinden açılan kapı ile alt katta günümüzde depo olarak kullanılan doğu odasına girilmektedir. Buradan hanın üst katına çıkış sağlayan ahşap bir merdiven bulunmaktadır. Yapının üst kat doğu tarafında sıralı odalar mevcuttur. Bu odaların handa konaklayan konuklar tarafından kullanıldıkları düşünülmektedir. Hanın bakımsızlığı, zaman içinde özgün formunun ve yapısının değişmesine yol açabilecek niteliktedir. Cephe yüzeyine konulan tabela, klima ve kablolar tarihi hanın ve kentsel dokunun niteliğini ve estetiğini bozmaktadır. Bunlardan başka dükkân kullanıcılarının gereksinim duyduğu bazı ekler de (ocak bacası ve soba bacaları) yapı görüntüsünü olumsuz etkilemektedir. Yapının üzerindeki görüntü kirliliği oluşturan eklentiler ve bakımsızlık nedeniyle yapının süslemeleri tüm detayları ile algılanamamaktadır.

Kiliseli Tüccar Hanı (Ada 128 Parsel 3)

Kitirler Mahallesi Tüccarlar Sokak No 2'de yer alan han, Dayıoğlu Deresi yanında giriş katı ile birlikte üç katlıdır. Hanın kırma olan çatısı alaturka kiremit ile kaplıdır. Hanın doğu cephesi kuzey yönündeki üst kat odalarından birinin pencere kilit taşında bir haç motifi, benzer şekilde aynı cephenin güney yönündeki üst kat odalarından birinin pencere kilit taşında ise eski Türkçe bir tarih bulunmaktadır. Bu detaya vurgu yapan Gerede halkı, hanın bir dönem hem Müslüman hem de gayrimüslim halk tarafından kullanıldığını düşünmektedir. Doğu ve batı cephe duvarlarının Bizans kilise duvarlarını hatırlatıyor olması da göz önünde bulundurulduğunda; yapının bir kiliseden hana dönüştürülmüş ve pencere kilit taşı üzerindeki haç motifli taşın da devşirme olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca yapının geçmişte kilise olmadığı da ihtimaller dâhilindedir. Han yaklaşık 27.60 x 18.40 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı, giriş katı ile birlikte üç katlı ve iç avluludur. Hana güney cephe ortasından açılmış metal, dövme tekniikle yapılmış, çift kanatlı, basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Giriş kapısının da bulunduğu güney cephesinde alt katta kapının her iki tarafında kepenkli dükkânlar yer almaktadır. Dükkân kepenklerinden bazıları yakın tarihli olmakla birlikte, bazı kepenkler özgündür. Dükkân camekânları demir ve ahşap doğramalıdır. Ancak doğramaların özgün halinin ne olduğuna dair bir veriye rastlanmamıştır. Dükkân girişleri sokağın kotuna uygun olarak konumlandırılmıştır. Dükkân kapıları taş sövelidir ve kapı yükseklikleri pencerelerden alçaktır. Cephenin ikinci

katına hafif silmelerle geçilmektedir. Bu kat da cephe yüzeyinden çıkma şeklinde düzenlenmiş olup, dışa doğru taşmaktadır. Burada basık kemerli, taş söveli, ikili gruplanmış pencereler ile yanlarda birer adet yine kemerli, taş söveli, demir parmaklıklı birer pencere yer almaktadır. Yüzeyin doğu ve batı yönünde de ikişerden 4 adet pencere, diğer pencerelerin tekrarı şeklinde yer almaktadır. Hana giriş kapısının olduğu ve çıkma şeklinde sokağa yönelen geçidin yüzeyinde taş kat silmeleri dikkat çekmektedir. Burada belirtilen çelişiklere rağmen, günümüze ulaşabilmiş yapının bir kilisenin mevcut beden duvarı kullanılarak yapılmış olabileceği ve Dayıoğlu Deresi'ne bakan doğu cephesindeki pencerelerden birinin kilit taşı üzerinde yer alan H 1315/M 1897 tarihi dikkate alındığında, bu tarihin yapının inşa veya hana dönüştürülme tarihi olabileceği de akla gelmektedir (Fotoğraf 8).

Fotoğraf 8. Kiliseli Tüccar Hanı (Ada 128 Parsel 3) [22]

Kiliseli Tüccar Hanı'nın Dayıoğlu Deresi'ne bakan doğu cephesinin alt kat pencereleri taş söveli ve basık kemerlidir. Üst katta ise aynı şekilde gruplanmış taş söveli pencerelerin dikdörtgen formda olduğu görülmektedir. Yapının doğu cephesinde kuzey ve güney yönünde yer alan üçgen alınlı oval pencereler, bu pencerelerin altında ise alt katta ikili gruplanmış, taş söveli, basık kemerli pencereler yer almaktadır. Bu kesimde yer alan üst kat pencerelerinin üçlü gruplandığı, dikdörtgen olan diğer üst kat pencerelerinin aksine basık kemerli, taş söveli ve demir parmaklıklı olduğu söylenebilir. Yapıyı yatayda taş kat silmeleri, düşeyde köşelerde uzun ve kısa yerleştirilmiş taşlar ve saçak kısmında ise profilli taş saçak silmesinin sınırladığı görülmektedir.

Hanın ikinci girişi batı cephesindedir. Bu cephenin birinci katında kapı üzerinde yer alan iki oval, bir de küçük, kare formu, üç pencere açıklığı dışında pencere bulunmamaktadır. İkinci katında ise ikili gruplar halinde taş söveli, dikdörtgen formda on beş adet pencere yerleştirilmiştir. Hanın güney cephesinde yer alan giriş kapısının sağında günümüzde çay ocağı olarak kullanılan oda ile bu odanın biraz ilerisinde iki oda ve devamında ise atların kaldığı düşündüğümüz ahır olarak bilinen mekânın girişi yer almaktadır. Avlu zemini ahşap kaplıdır. Ahşapların bozulmuş olduğu alanlarda taş ve toprak zemin algılanmaktadır. Avlunun ortasında küçük bir havuz bulunmaktadır. Zemin katta girişe göre karşıda iki, sol yönde ise günümüzde depo olarak kullanılan odalar yer almaktadır. Bu odaların taş söveli, ahşap kanatlı kapılarının üzerinde (doğu cephesinde olduğu gibi) küçük, oval pencere açıklıkları vardır. Avluyu her iki katta sağlı sollu odalar dolanmakta; biri güney giriş kapısının doğusunda, diğeri ise girişin karşısında batıda olmak üzere iki adet ahşap merdiven ile üst kat galeriye ve avluya bakan odalara çıkılmaktadır. Birinci kat galerinin zemini ve korkuluklar ahşaptır. Galeriler ahşap dikme ve kirişlerle desteklenmiştir. Birinci kat galerisinin yapının dört yönünde yapıldığı, ancak galerinin güney yönünün ahşap ile kapatıldığı anlaşılmaktadır. Birinci kat galerisi üzerinde yer alan odaların tümünde bir pencere, bir ocak ve sağlı sollu yerleştirilmiş dolap nişleri mevcuttur. Birinci katın girişi karşısında, yani avlunun kuzeyinde sağ tarafta (doğu) yer alan odanın diğer odalara göre büyük olması ve doğu cephesine açılan pencerelerinden birinin üzerinde yukarıda da söylendiği gibi bir haç motifinin bulunması, bu mekânın deri işleri ile uğraşan gayrimüslimler tarafından ibadet mekânı olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Birinci kattan ikinci kata iki ayrı ahşap merdiven ile ulaşılmaktadır. Birinci kat plan şemasının tekrarı niteliğinde olan, ancak neredeyse birinci katın yarısı kadar bir yer tutan ikinci kat, üç yönden ahşap galeri ile çevrilmiştir ve odalar bu galeriye açılmaktadır. Hanın kırma çatısı, alaturka kiremit ile örtülüdür. Genelde yığma yapı tekniğinde inşa edilmiş olan hanın duvarlarında, yer yer moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır (Fotoğraf 9, 10).

Fotoğraf 9. Kiliseli Tüccar Hanı Güney ve Batı Cepheleri (Ada 128 Parsel 3) [22]

Fotoğraf 10. Kiliseli Tüccar Hanı Galeriye Açılan Odalar (Ada 128 Parsel 3) [22]

1944 tarihindeki depremden sonra ayakta kalan, ancak bakımsızlıktan özgün yapısını kaybetmek üzere olan yapılardan biri olan han günümüzde Gerede'ye çalışmaya gelen geçici işçiler tarafından kullanılmaktadır. Yapının cepheleri dışında günümüze kadar herhangi bir onarım geçirmediği bilinmektedir. Bu nedenle oldukça bakımsız görünen yapının ivedilikle ve aslına uygun onarılması önerilmektedir.

Dükkân (Ada 126 Parsel 12)

Hacı İpek Hanı'na kuzey yönünde bitişik olması nedeniyle Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescillenen dükkân, ada 126 parsel 12 üzerinde yer almaktadır. Günümüzde Varol Şekerleme olarak faaliyet gösteren dükkâna da bitişik konumdadır (Fotoğraf 11). Yerinde yapılan incelemeler ve bölge halkı ile yapılan görüşmelerden aktif olarak kullanılmadığı öğrenilen mekânın, Hacı İpek Han'ının güney yönündeki odalarının dükkân olarak işlevlendirilmesini takiben dükkâna dönüştürüldüğünü söylenebilir. Dükkânın kepenkleri kapalı olduğu için ne tür bir ticari aktiviteye sahip olduğu bilinmemektedir.

Fotoğraf 11. Dükkân (Ada 126 Parsel 12) [22]

Dükkân (Varol Şekerleme) (Ada 126 Parsel 13 ve 14)

Kitirler Mahallesi'nde Tüccar Han Sokak No: 22'de yer alan ve mülkiyeti Fikri Efendi Vakfı'na ait olan dükkân, Hacı İpek Hanı'nın kuzeybatı köşesinde ve hana bağımlı konumu nedeniyle Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescillenmiştir. Günümüzde Varol Şekerleme tarafından kullanılan ve yığma tekniğinde inşa edilen 17m²'lik birimin, dükkân olarak kullanılmaya başladığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Dükkânın özgün niteliklerini tamamen kaybettiği söylenebilir (Bkz. Fotoğraf 10).

Dükkân (Assos Pırlanta) (Ada 126 Parsel 15)

Kitirler Mahallesi Atatürk Bulvarı üzerinde No 15'de yer alan ve Hacı İpek Hanı'na kuzey yönünde bitişik olması nedeniyle Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından tescillenen dükkânın yapım tarihi hakkında bir veri bulunmamaktadır. Ancak plan tipolojisi, cephe özellikleri, malzeme ve malzeme kullanım tekniği gibi mimari özelliklerinden dükkânın 20. yüzyıl başında inşa edildiği düşünülebilir. Kuzey ve batı yönlerinde bitişik nizamda inşa edilen, köşe parselde yer alan ve özgün işlevi konut olan yapının alt katı günümüzde ticari amaçlı (kuyumcu) kullanılmaktadır. Alt katı yaklaşık 13 m², tek hacimli bir satış mekânından; üst katı ise 24 m² büyüklüğünde depo olarak kullanılan bir mekândan oluşan dükkânın alt katı güvenlik nedeniyle kepenklidir. Alt katta camekân (vitrin) olarak kullanılan açıklıkların doğraması renkli eloksal alüminyum malzemedendir. Üst katın güney ve doğu cephesi taş söveli, dikdörtgen formlu, demir parmaklıklı, ikili gruplanmış pencereleri ve profille sonlanan çatı saçakları ile dükkân, 20. yüzyıl ilk çeyreğinde inşa edilmiş sivil konut örneklerinin cephe anlayışını yansıtmaktadır. Dükkânın çatısı doğu ve güney yönüne eğimli olup, üzeri oluklu levha ile kaplanmıştır (Fotoğraf 12).

Fotoğraf 12. Dükkân (Assos Pırlanta) Doğu Cephesi (Ada 126 Parsel 15) [22]

Yapının güney cephesinde üst katta yer alan dört pencereden ikisi bu dükkân, diğer ikisi ise bu dükkâna batı yönünde komşu olan bir başka dükkân tarafından kullanılmaktadır. 126 ada 15 parselde yer alan tescilli dükkân ile dükkâna batı yönünde bitişik olan ve tescilli önerilen iki dükkânın (ada 126 parsel 16 ve 17 Erol Erdoğan ve Reyhan Gümüştülük) aslında aynı yapıya ait parçalar olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde farklı kişilerin mülkiyetindeki bu parseller tescilli ve tescil önerisi olmaları nedeniyle ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İkili gruplanmış tekrar eden pencerelerden (Reyhan Gümüştülük üst katında bu pencereler reklam panosu ile kapatılmıştır), cephe renginden, çatı biçimi ve malzemesinden ve yapının güney ve doğu cephelerinde kabartma şeklinde düzenlenmiş ve motif çıkma olarak tanımlanabilecek çerçevelerden söz konusu dükkânların tek bir yapı olduğu, süreç içerisinde mülkiyetlerinin farklılaştığı anlaşılmaktadır (Fotoğraf 13, 14). Yapı yüzeyinde gerçekleştirilen sıva tamiratları, çerçeveleri yer yer kapatılmış olmakla birlikte, kalan izlerden her iki pencere için ayrı bir çerçeve oluşturulduğu görülmektedir. Bir kısmı giyotin, bir kısmı ise tek kanatlı olan üst kat pencerelerinin özgün pencere tipolojisine ilişkin bir veriye rastlanmamıştır. Özgün işlevinin konut olduğu, ancak günümüzde üst katın depo olarak kullanıldığı dikkati çekmektedir.

Fotoğraf 13. Dükkân (Assos Pırlanta) Güney Cephesi (Ada 126 Parsel 15) [22]

Fotoğraf 14. Dükkân (Assos Pırlanta, Ada 126 Parsel 15), (Erol Erdoğan ve Reyhan Gümüşçülük Ada 126 Parsel 16 ve 17) Güney Cephesi [22]

Tescili Önerilen Yapılar

Çalışmanın bu bölümünde Kentsel Sit Alanı için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında, tarihi kimliklerini henüz kaybetmemiş olmaları nedeniyle, ilk kez tarafımızdan tescili önerilen Adı Bilinmeyen Han konu edilmiştir.

Adı Bilinmeyen Han (Ada 57 Parsel 27)

Kitirler Mahallesi, Karaosmanoğlu Sokak No 11'de yer alan, Yusuf Yıldız mülkiyetindeki ve yerel halk tarafından da bilinen bir adı olmaması nedeniyle Adı Bilinmeyen Han olarak tanımladığımız yapının kim/kimler tarafından yapıldığı ve inşa tarihi bilinmemektedir. Özgün kullanımında giriş cephesini bilmediğimiz yapıya, günümüzde kuzey cephesinin batı ucunda kemerli bir kapıdan girilmektedir. Güney yönünde bir konuta, kuzey ve batı yönlerinde ise dükkânlara bitişik olan yapının, han olarak kullanıldığı özgün halinde herhangi bir yapıya bitişik olmaksızın bağımsız inşa edildiği anlaşılmaktadır. Cephe özellikleri (taş söveli, dikdörtgen formda ve kemerli pencereler), kullanılan malzeme ve yapım tekniği dikkate alınarak hanın 19. yüzyılın ilk yıllarında yapılmış olabileceği söylenebilir. Günümüzde lokanta olarak kullanılan yapının girişine, doğu batı yönünde devam eden ve hanın komşu olduğu bir başka yapı ile arasına putreller atılarak oluşturulmuş geçit altından ulaşılmaktadır (Fotoğraf 15). Hanın giriş kapısı taş söveli ve kemerlidir. Yapı, özgün halinde olmasını beklediğimiz odalar, ortak alanlar vb. ile ilgisiz biçimde, günümüz malzemesi ile inşa edilmiş tek bir salondan ibarettir. Hanın zemin katı yaklaşık 152 m², birinci katı ise 163 m² dir. Zemin katta, giriş kapısının sağından özgün halinde hanın üst katı olduğunu düşündüğümüz birinci kata çıkış sağlayan ahşap bir merdiven yer almaktadır. Hanın alt katının tavanı alçı malzeme ile sıvanmış iken, üst katın ahşap tavanını kadesiz ahşap dikmeler taşımaktadır. Hanın özgün plan şemasının Hacı İpek Hanı'nın plan şeması ile benzeştiği, lokantaya dönüştürülme sürecinde özgün yapısından günümüze kemerli giriş açıklığı, cephelerdeki taş söveli, dikdörtgen ve kemerli, ahşap pencerelerin ulaşabildiği ve bunun dışında hanın özgün yapısından herhangi bir iz kalmayacak şekilde tamamen değiştirildiği anlaşılmaktadır (Fotoğraf 15).

Fotoğraf 15. Adı Bilinmeyen Han (Ada 57 Parsel 27) [22]

4. SONUÇLAR

Gerede yerleşiminin Türk-İslam Dönemi fiziki dokusunun tarihsel süreci hakkında yeterli sayıda yazılı ve görsel belge olmadığı ya da var ise bu tip belgelere henüz ulaşılamamış olması nedeniyle ilk yerleşimin hangi dönemde başladığı kesin bilinmemektedir. *Krateia* olarak antik döneme indirgenen yerleşimin geçmişte tarihi İpek Yolu üzerinde bir konaklama merkezi olduğu, zamanla İpek Yolu'nun önemini yitirmesiyle, Gerede ilçe merkezinin de içinde bulunduğu bölgenin ticari ve ekonomik olarak önemini kaybettiği söylenebilir. 18. ve 19. yüzyıllarda debbağlık, tarakçılık, tiftik ipliği üreticiliği ve dericilik gibi zanaat kollarının etkisiyle bölgenin en kalabalık ve aktif ticari yerleşim alanlarından biri olan Gerede'nin, günümüzde kentsel sit alanı olarak ilan edilen kent merkezinde 19. yüzyıla tarihlenen hanların varlığı bilinmektedir. Kentleşme, gelişen teknoloji, değişen yaşam biçimi ve artan göç olgusunun da etkisiyle ilçede ticari hayat önemini kaybetmiş, geçmişte aktif olan zanaat kollarının önemini yitirmesi sonucunda kente gelenlerin ikamet ettiği hanların varlıklarını sürdürmeleri olanaksızlaşmış ve süreç içerisinde hanlar işlevlerini kaybetmiştir. Gerede konumu ve ulaşım olanaklarının da etkisiyle sınırlı ve kendine yeter üretim ile hayatını sürdürmüş, deprem kuşağında yer alan ve iş olanakları giderek azalan yerleşim, göç vermiştir. Günümüzde Gerede bölgesinde geleceğe dönük gelişim stratejileri ile ülkemiz ekonomi politikasına uygun ekonomik faaliyetler geliştirilmeye çalışılmaktaysa da, bölge ekonomisinin henüz istenilen düzeye ulaştığını söylemek mümkün değildir.

Gerede ilçe merkezinde Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 18.07.2013'de ilan edilen kentsel sit alanı içerisinde 13 tescilli yapıdan başka (2 cami, 1 türbe, 1 hamam, 4 han, 1 adet alt katı dükkân kullanımında konut) hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı kapsamında bazı yapıların da [25 dükkân, 1 hazire, 2 çeşme, 1 su kemeri, 3 konut, 1 han, 1 eğitim yapısı (Gerede Kültür ve Sanat Merkezi) ve 1 sağlık yapısı (Sağlık Ocağı)] tescilli önerilmiştir. Bu çalışma tescillenen ve tarihi kimliklerini henüz kaybetmemeleri nedeniyle ilk kez tarafımızdan tescilli önerilen hanların ivedilikle aslına uygun restore edilerek korunmasına vurgu yapmaktadır.

Gerede'de tescilli ve tescilli önerilen hanlar günümüzde gerçek işlevleri ile çalışmamakta, kahvehane, lokanta, dükkân gibi farklı işlevlerle kullanılmaktadır. Han yapılarından sadece Kiliseli Tüccar Han Gerede'ye gelen mevsimlik işçilerin konaklama ihtiyacına yönelik kullanılmaktaysa da, oldukça bakımsız durumdadır. Hanlara komşu olması nedeniyle Ankara 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından tescillenen ve tarihi önemleri ve mimari özellikleri dikkate alınarak tarafımızdan tescilli önerilen hanların oldukça bakımsız durumda olduğu, özgün yapılarının yeterince korunmadığı, yapı yüzeylerinde yer alan çeşitli tabela ve kabloların mikro ölçekte hanların, makro ölçekte kentsel dokunun niteliğini ve estetiğini bozduğu görülmektedir. Bunlardan başka dükkân kullanıcılarının gereksinim duyduğu ocak, soba bacaları, TV çanakları gibi bazı eklerin yapı görüntüsünü olumsuz etkilediği, görüntü kirliliği oluşturan eklentilerin yapıların süslemeleri ve tüm detayları ile algılanmasını engellediği söylenebilir.

Sosyo kültürel sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik koruma bilincinin artırılması, koruma politikalarının oluşturulması ve kaybolan zanaatların gelecek kuşaklara aktarılacakları gerekmektedir. Bu yaklaşım kültürel mirasımızı oluşturan, geçmişimize tanıklık eden Gerede'de yer alan hanlar gibi yapılara özgün işlevleri ile korunması ve yaşatılması olanağı yaratacaktır. Gerede için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı'nda yerleşimin sahip olduğu tarihi ve mimari değerler ile uyumlu yapılaşma koşullarının getirilmesine; parsel büyüklüğü, kat adedi, gabari ile yerleşime aykırılık teşkil eden yapıların korunacak yapılar ve Gerede silueti dikkate alınarak yeniden düzenlenmesine; tescilli ve tescilli önerilen hanların yeniden işlevlendirilmesine; göç veren, iş olanakları sınırlı Gerede'nin ekonomik ve sosyal yaşamının canlandırılması için geçmişte aktif olan zanaatların ve ticaretin yaşatılmasına, tescilli ve tescilli önerilen yapıların ivedilikle aslına uygun restore edilerek korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik çalışmalar yürütülmelidir. Tarihi mirasımızın yaşatılması ve kültür sürekliliğinin sağlanması için bu alanlarda gerçekleştirilecek koruma amaçlı imar planı, restorasyon ve belgeleme gibi

çalışmalarda halkın yerel yönetimler tarafından bilinçlendirilmesi, yapılacak işin neden ve sonuçları hakkında bilgi verilmesi gereklidir. Sonuçta koruma bilincinin ülkelerin gelişmişlikleri ile ilişkili olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- [1]. A. B. GÜLTEKİN, Ç. B. DİKMEN, “Mimari Tasarım Sürecinde Ekolojik Tasarım Ölçütlerinin İrdelenmesi”. VI. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi Biyologlar Derneği Yayını, s. 159-167, 2006, İzmir.
- [2]. G. ÇELEBİ, A. B. GÜLTEKİN, “Sürdürülebilir Mimarlığın Kapsamı, Kavramsal Bir Çerçeveden Bakış”. *Mimaran Dergisi* Sayı:2, Konya Mimarlar Odası Yayını, 2007, Konya.
- [3]. N. KOHLER, “The Relevance of the Green Building Challenge: An Observer’s Perspective”. *Building Research & Information*. Volume 27. Issue 4/5. p. 309-320, 1999, Canada.
- [4]. <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (Erişim Tarihi: 20.10.2011)
- [5]. B. GÜVENÇ, İnsan ve Kültür, Boyut Yayınları, 2010, İstanbul.
- [6]. S. K. TURAL, Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988, Ankara.
- [7]. www.icomos.org/iawc/seismic/seis-papers.pdf (Erişim Tarihi: 24.10.2011)
- [8]. M. TURHAN, Kültür Değişimleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994, İstanbul.
- [9]. İ. TEKELİ, “Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler”. Türkiye II. Dünya Şehircilik Günü Kolloyumu, 1989, Ankara.
- [10]. Ç. B. DİKMEN, “Sustainability of Cultural Heritage: Two mansions Protected Through Adaptive Reuse in Yozgat”, *Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design And Planning GÜJ Sci Part:B* 2(1): p. 69-85, 2013, Ankara.
- [11]. G. ÇELEBİ, A. B. GÜLTEKİN, G. HARPUTLUGİL, M. BEDİR, ve A. TERCİ, “Yapı Çevre İlişkileri”, ISBN / ISSN: 978-9944-89-645-0, Çizgi Basım Yayın Ltd. Şti., 2008, İstanbul, Türkiye.
- [12]. İ. AYCAN, “Geçmişten Günümüze Tarih Boyunca Gerede”, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede, s. 11-16, 2000, Gerede.
- [13]. H. AYDINALP, Gerede’de Dini Hayat Din Kurumu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Gerede Belediyesi Kültür Yayınları no:9, s. 50-75, 2012, İstanbul.
- [14]. Ç. B. DİKMEN ve F. TORUK “Gerede Yukarı Hamam Restorasyonuna İlişkin Değerlendirmeler”, 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, Cilt II, s. 431-444, 2015, Erzurum.
- [15]. K. ŞAHİN, “Gerede’nin Demografik Yapısı Üzerine Bazı Gözlemler”, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede, s. 21-23, 2000, Gerede.
- [16]. Y. ÖZKAYA, “XIX. Yüzyıl Ortalarında Gerede’nin İdari ve Sosyal Durumu”, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede, s. 163-169, 2000, Gerede.
- [17]. A. DEMİRCİ, “Köyden Kente Göç ve Gerede Örneği”, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede, s. 273-282, 2000, Gerede.
- [18]. Kastamonu Salnamesi, XVIII, 1312/1894, s. 274-275.
- [19]. C. SIHHİYE, Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- [20]. F. ERKOÇOĞLU, “Gerede’de Osmanlı’dan Kalma Vakıflar ve Tarihi Eserler”, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede, s. 82-101, 2000, Gerede.
- [21]. R. KAŞMER, “Gerede’de Dericilik ve Tarihi Seyri”, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede, s. 257-273, 2000, Gerede.
- [22]. Ç.B. DİKMEN ve F. TORUK Arşivi, 2014.
- [23]. ATN İmar A.Ş. Arşivi, 2014.